

Antim Ivireanul – ctitor de predică în Biserica Ortodoxă Română*

Pr. Adrian DIACONU

Articolul de față se înscrie în demersul mai larg prilejuit de Anul comemorativ al Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul și al tipografilor bisericești, de popularizare a operei Sfântului Antim. Sfântul Antim Ivireanul poate fi numit, pe drept cuvânt, ctitor al limbii române, în general, și al celei bisericești, în special, contribuind decisiv la folosirea limbii române în Biserică. Sfântul Antim a înțeles că formarea unei conștiințe identitare și emanciparea unui neam nu se pot face decât prin credință și cultură și pe acești piloni a încercat să clădească întreaga sa activitate. A conștientizat cât de important este ca poporul să asculte slujba în limba română pentru a putea înțelege ceea ce preotul săvârșește. Prin inițiativa Sfântului Antim începe munca de tipărire a celor mai multe cărți de slujbă în limba română. Meritul său este cu atât mai mare cu cât, nefiind vorbitor nativ al limbii române, și-o însușește în cel mai înalt grad, o modelează și îi dă forma cea mai îngrijită pentru exprimarea învățăturilor religios-morale.

Cazaniile și Didahiile

După cum arăta Nicolae Cartojan în *Istoria literaturii române vechi*, Sf. Antim Ivireanul, dând strălucire vechii practici ortodoxe, a fost inițiatorul unui nou curent în Biserica noastră dreptmăritoare, urcându-se în amvonul mitropoliei, în zile de sărbătoare, și adresându-se poporului „de la inimă la inimă”¹. Înainte de el, o bună perioadă de timp, locul predicii era ținut de cazanie, care cuprindea însă tălmăcirea pericopelor

* Articol publicat în revista *Biserica Ortodoxă Română*, CVIII (1990), nr. 7-10, pp. 135-142. (Lucrare de seminar întocmită în cadrul cursurilor de doctorat la catedra de Omiletică și Catehetică, sub îndrumarea Părintelui Prof. Dr. Constantin Galeriu).

¹ Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, Editura Minerva, București, 1980.

evanghelice în linii foarte generale, nereușind să dea răspunsuri înctru totul satisfăcătoare societății acelu loc și acelei vremi. Marele mitropolit a înțeles aceste nevoi duhovnicești ale credincioșilor, pe care a fost chemat să îi păstorească, și fructificând talanții înzestrărilor, primiți de la Dumnezeu, a transformat predica într-o specie a oratoriei autohtone, „specie” cu adevărat memorabilă, liberă de canoane și de „acel caracter de comentariu fix, stereotip al Cazaniilor lui Coresi sau Varlaam, scrise pentru toate vremurile și pentru toate societățile”².

Acești ani au fost pentru cultura română ani de impresionantă dezvoltare a elocinței, sacre și profane, ani în care prețuirea față de reprezentanții acestui gen se baza, fără îndoială, pe încrederea arătată Logosului³.

Desigur, elogierea momentului pe care l-a cunoscut cultura noastră bisericăescă la începutul secolului al XVIII-lea nu micșorează, în niciun fel, venerația datorată cazaniilor, care au alimentat secole în sir pietatea străbunilor noștri drept credinciosi și „considerăm de suflet folositor ca din când în când să se deschidă paginile lor picurate de ceară lumânărilor, să se citească în biserici din ele cuvântul bătrânesc, spre a sorbi din slove vechi puteri noi și a ne aduce cu toții aminte de marele lor rost în viața religioasă a poporului nostru”⁴.

Prin Sfântul Antim s-a trecut la predica vie, concepută pentru un anumit auditoriu, cu așteptări, temeri, slăbiciuni și speranțe specifice. Predica lui este elaborată cu trudă și mare atenție, este o predică asupra căreia a reflectat îndelung, improvizația fiindu-i străină. „Cu un cuvânt, ea este alcătuită cu chibzuință și artă, după toate regulile omileticii și, în acest sens, Ivireanul este un începător și un precursor al predicii românești moderne”⁵.

Prin el s-a făcut o „schimbare de registru”, fiind depășite vechile cazanii, cu ermetismul lor, dat de rutina speculațiilor dogmatice și de o conduită epidictică abstractă, care obstrucționau comunicarea orală cu audiența⁶. Să mai amintim amănuntul, de altfel semnificativ, că, în timp ce cazaniile erau traduceri, predicile Sfântului Antim erau întocmite și rostite în limba română.

² Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române vechi de la origini până la 1830*, București, 1977, p. 223.

³ Dan Horia MAZILU, *Proza oratorică în literatura română veche*, București, 1987, p. 181.

⁴ Pr. Alexandru Ioan CIUREA, „Antim Ivireanul, predicator și orator”, în: *Biserica Ortodoxă Română*, LXXIV (1956), 8-9, p. 776.

⁵ Pr. Al. I. CIUREA, „Antim Ivireanul, predicator și orator”, p. 776.

⁶ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, București, 1983, p. 228.

Originalitatea *Didahiilor*

Opera predicatorială a Sfântului Antim este reunită în binecunoscutele Didahii, editate, din păcate, destul de târziu, după trecerea la cele veșnice a autorului lor.

Cu privire la originalitatea *Didahiilor* au existat unele controverse, cel care a încercat să dovedească o sensibilă influență străină asupra Sfântului Antim fiind episcopul Melchisedec Ștefănescu. Acest venerabil ierarh al Bisericii noastre – el însuși editor al *Didahiilor* – și-a susținut teza în termenii următori: „Talentosul și marele orator al Bisericii Ortodoxe de Răsărit, Ilie Miniat, contemporanul lui Antim, a fost foarte stimat și iubit de acesta din urmă și predicile aceluia ținute în deosebite locuri și ocazuni și date tiparului în limba greacă au servit lui Antim de modeluri în arta retoricească. De la dânsul, Antim a împrumutat forma exterioară a predicilor sale, figurile oratorice, asemănările, istorioarele și basmele întrebuițate spre înlesnirea înțelesului și a memoriei ascultătorilor; ba găsim chiar și fragmente întregi împrumutate mai ad-literam de la Ilie Miniat; de exemplu, Didahia lui Antim de la duminica a II-a a lui Matei (t. II), la tema: «Veniți după Mine și vă voi face vânători de oameni», este o prescurtare din cuvântul lui Ilie Miniat, la aceeași duminică și la aceeași temă. Didahia de la duminica a III-a a postului mare (t. II), la tema: «Ce va folosi omul de ar dobândi lumea toată și-și va pierde sufletul», este iarăși o prescurtare și prefacere a cuvântului lui Ilie Miniat la aceeași temă și zi”⁷.

Ulterior, Nicolae Iorga presupunea, fără argumente însă, că Sfântul Antim, în alcătuirea Didahiilor, s-ar fi aflat sub înrâurirea lui Hrisant Notara⁸.

A nu exagera rolul vreunei influențe din partea unui orator de talia lui Ilie Miniat nu înseamnă însă și a exclude cu desăvârsire posibilitatea aceasta, din următoarele considerente: prin grecii care desfășurau activitate culturală la Venetia și în alte orașe ale Occidentului, ca și prin „mijlocitorii” de la Constantinopol – fără să mai amintim de cărturarii străini aflați în slujba lui Constantin Brâncoveanu –, oamenii de cultură ai Țării Românești comunicau, indiscutabil, cu mișcarea de idei europeană. În acest

⁷ *Didahiile Mitropolitului Ungro-Vlahiei, Antim Ivireanul*, vol. II, București, 1889, pp. XXIII-XXIV.

⁸ Nicolae IORGĂ, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, ²1909, p. 54.

sens, trebuie amintit și cretanul Ioan Avramios, care, după o lucrare rodnică la tipografiile grecești din Veneția, ajunge la București, fiind numit chiar predicator al curții domnești. „Prin acest Ioan Avramios, cărturar de bun nivel (a publicat în 1709, la Veneția, un volum cuprinzând versuri în greacă, latină și italiană dedicate lui Brâncoveanu și familiei sale în care semnau: Avramios, Liverie Colleti, Gheorghe Patusa, Antonie Stratigos, Gheorghe Damian-Valachus, Palade Damian-Valachus, Mihail Scheudos și alții; prilejul fusese oferit de susținerea doctoratului în medicină și filosofie de către Gheorghe Hypomenas din Trebizonda, care studiase în Italia cu o bursă pusă la dispoziție de Brâncoveanu) și apropiat al mitropolitului Țării Românești, Antim Ivireanul putea – presupune Gabriel Ștrempel și, credem noi, nu este prea departe de adevăr – să intre în posesia unor manuscrise cuprinzând predici de-ale lui Ilie Miniatis din Cefalonia. Nu avem de a exclude luarea în discuție și a «filierei» constantinopolitane”⁹.

Așadar, se poate afirma că originalitatea *Didahilor* a rezidat în modul în care Sfântul Antim a știut să selecteze și să prefacă ideile sau tezele din care s-a inspirat, ca și în stilul lor cuceritor¹⁰.

De asemenea, înainte de a evidenția particularitățile procesului de conțurare a predicii în limba română, inițiat de către Sfântul Antim, trebuie spuse câteva lucruri și despre cultura teologică și profană a acestui venerabil ierarh și cărturar. Astfel, pe lângă Sfânta Scriptură, i-au fost bine cunoscuți marii Părinți ai Bisericii Ortodoxe, sau cum îi numește el „dumnezeieștii dascăli” sau „tâlcitorii Sfintei Evanghelii”. Dintre aceștia, sunt citați cu predilecție: Sf. Ioan Gură de Aur („Zlataust”), Sf. Vasile cel Mare, Sf. Grigorie Teologul. De asemenea, sunt citați Sfinții Atanasie cel Mare, Efrem Sirul, Dionisie Areopagitul, Ioan Damaschin, Teofilact al Bulgariei. Așadar, nu lipsesc mari maeștri ai elocinței răsăritene și nici exegeti din epoca patristică și post-patristică.

Sfântul Antim a consultat și scrieri apocrife, florilegii, din care se pare că a preluat maxime ale unor filosofi ai Antichității (Anaximandru, Socrate, Aristotel, Democrit), cărți populare (*Fiziologul*) și culegeri de „maxime filosofești”¹¹. Nu a ignorat nici bogăția și frumusețea textelor liturgice.

⁹ D. H. MAZILU, *Proza oratorică în literatura română veche*, pp. 82-83.

¹⁰ Florin FAIFER, „Antim Ivireanul”, în: *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, 1979, p. 43.

¹¹ D. H. MAZILU, *Proza oratorică în literatura română veche*, pp. 179-180.

Predica în practica pastorală a mitropolitului Antim Ivireanul

Didahiile Sfântului Antim, cea mai bună ediție a lor aparținând lui Gabriel Ștrempel¹², cuprind: cinci predici la Florii, trei la Schimbarea la Față, două la Sf. Împărați Constantin și Elena, două la Adormirea Maicii Domnului, două la Nașterea Domnului, două la Lăsata secului de brânză, două la Sfântul Dimitrie, două la Sfântul Nicolae, câte una la Duminica Vameșului și Fariseului, la Întâmpinarea Domnului, la Sf. Petru și Pavel, la Bobotează, la Tăierea Împrejur, la Sfinții Arhangheli. La acestea se mai adaugă: o predică rostită la înscaunarea ca mitropolit, trei cuvântări funebre, una la parastas și două la spovedanie.

Trebuie, dintru început, făcută precizarea că predicile Sfântului Antim nu mai debutează cu lungile pericope evanghelice ale cazaniilor, ci sunt premerse adesea de enunțarea temelor (citate de proporții reduse).

În introducerile predicilor sale, Sfântul Antim își mărturisește totdeauna „neștiința”, „neputința”, recurgând de fapt la un binecunoscut *topos exordial* (*excusatio propter infirmitatem*). Dar oratorul este convins că meșteșugul său „retoricesc”, insuficient deprins, va fi împlinit de Cel în numele Căruia el vorbește: „Neștiind a vorbi, măcar că vorba mea nu iaste vrednică niciodată ca să îndulcească cu vreun mijloc auzirile ascultătorilor, iar însăș Domnul Hristos, carele au săturat cu 5 pâini 5.000 de suflete și au îndreptat săracia și neputința uceniciilor lui cu bogăția darului său, același și înaintea dragostei voastre, prin mijlocul vorbelor mele cele neritoricite va întinde masă duhovnicească [...]. Nu doară că nu sunt cuvinte multe și de multe feliuri de vorbe a să grăi întru lauda mărirei ei, or pentru că fiind mintea mea turburată de norul neștiinței [...] îmi înfruntelez și-mi ticăloșesc nevredniciia și neștiința învățăturii mele”¹³.

Am redat, mai pe larg, această introducere a Cazaniei la Adormirea Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu, pentru a evidenția iscusință cu care acest gruzin putea să mânuiască limba română, reușind să creeze acel contrast între capacitatele sale, calificate ca discutabile, inadecvate, și caracterul elevat al temei tratate. Deși ierarhul își declară cu atâtă convingere neprinciperea în cele ale propovăduirii, totuși el se dovedește, pe parcursul dezvoltării subiectului ales, un exceptional cunoșător și mânuitor al procedeeelor omiletice.

¹² † ANTIM IVIREANUL, *Predici*, Ed. Academiei Române, București, 1962.

¹³ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 17.

Așadar, nu la improvizării facile de fraze pioase trebuie să ne așteptăm, ci la piese dense, elaborate cu o evidentă competență¹⁴.

De fapt, atitudinea de smerenie avea menirea de a capta atenția unui auditoriu sensibil la manifestarea acestei virtuți creștine fundamentale. Trebuie însă precizat că invocarea ajutorului dumnezeiesc compensator avea totdeauna darul de a împrăștia impresia de ostentație, care putea să se nască în mintea ascultătorilor de atunci, ca și în a cititorilor de astăzi. „Iară încăși, de vreme ce darul Duhului Sfânt, carele pururea tămăduiește cele neputincioase și celia care nu sunt, desăvârșite le împlinește, același să-mi dea și mie putere și ajutoriu, ca să pociu zice puține cuvinte în slava lui Dumnezeu și întru cinstea și lauda Născătoarei de Dumnezeu”¹⁵.

Introducerea propriu-zisă a *Didahiilor* purcede uneori de la o comparație: „Fieștecare vânătoriu își gătește sculele și ciniile meșteșugului său, adecă cel ce prinde păsări zburătoare face lațuri, elucse și mreji; iar cel ce vânează hiară sălbatece își face pușcă, cursă de hier, gropi și altele ca aceștia. Așijderea și păscariul își face undițe, cârlige, plasă, sac și câte îl învață meșteșugul său, ca să dobândească și să câștige ceia ce poarte; iar cel ce va vrea să vâneze oameni, cu ce scule socotîți că ar putea să-i vâneze? (Că oamenii încă se vânează și să prind ca și peștii, după cum zice Hristos la Sfânta Evanghelie)”¹⁶.

Iată o asemănare pe care predicatorul nu o enunță lapidar și abstract, ci face uz de o serie de detalii care sporesc accesibilitatea ideii sale. Alteori, predica este introdusă și motivată prin invocarea îndatoririi de păstor duhovnicesc care îl determină să se adreseze credincioșilor săi spre povătuire. De aceea, spune marele ierarh: „Pohta cea mare și dragostea cea curată, sau, mai vârtos să zic, datoria cea părintească ce am cătră înțeleptiia voastră, mă îndeamnă pururea ca să nu lenevesc a vă cerceta după putință, cu învățăturile cele sufletești”¹⁷.

Am menționat acest gen de introducere, deoarece prin el este exprimată mai clar acea distanță dintre tenta impersonală a cazaniei și tonul familiar al predicii rostite de Sfântul Antim. Desigur, nu toate introducerile urmează această schemă. Unele se rezumă la câteva enunțuri: ideea centrală a sărbătorii, îndreptățirea temei, relevarea părților ei.

¹⁴ Pr. Dumitru BELU, „Predicile lui Antim Ivireanul. O ediție critică a predicilor lui Antim”, în: *Mitropolia Ardealului*, VIII (1963), 1-3, p. 194.

¹⁵ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 37.

¹⁶ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 74.

¹⁷ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 74.

Oricum, „dulceața graiului, unda de smerenie și sinceritate, de evlavie și seriozitate, care se desprindea din întreaga ținută a vorbitorului, vor fi trezit atenția și vor fi câștigat bunăvoița ascultătorilor pentru obiectul cuvântărilor”¹⁸.

După ce și-a creat cadrul în care își va desfășura mijloacele sale persuasive, Sfântul Antim atacă subiectul ales fără a uita vreo clipă ce răspundere poartă pentru călăuzirea duhovnicească a poporului. Conștiința acestei împovărătoare chemări îl face să adopte un ton mai autoritar: „Drept aceea n-am pregetat, nici am lenevit, ca să nu fac datorie, după porunca Stăpânului și Învățătorului nostru Hristos, căruia mă și rog ca să-mi dea putere să vă pociu spune ceva de folos, ci vă pohtim de ascultare”¹⁹.

Dintre predicile rostite de Sfântul Antim în vremea în care a ocupat scaunul de mitropolit, cele mai multe au avut ca obiect adevărurile de credință și morale, cinstirea Mântuitorului, a Maicii Domnului, a Sfinților, doar câteva fiind predici ocazionale. Sfântul Antim a abordat cu egală libertate și predica propriu-zisă sau predica sintetică, omilia sau predica analitică, pareneza și panegiricul.

Din enumerarea multiplelor aspecte religios-morale abordate de către Sfântul Antim în predici, nu trebuie să deducem că el s-ar fi abstras din contextul social în care a păstorit, rostind cuvântări mai mult sau mai puțin meșteșugite, dar desprinse de realitățile cărora le era martor. Cum vom vedea, nu numai blândețea și calmul l-au caracterizat, ci și pornirile vehemente, impetuioase, chiar violente împotriva corupției morale, a nedreptăților de tot felul. Este adevărat că ierarhul nostru „nu s-a aşezat în fruntea celor exploatați ca să înlăture cele peste 40 de dări pe care le suportă țăranul valah din vremea sa, dar, dintre toți mitropolii care s-au perindat vreodată în Ungrovlahia, el a fost singurul care a îndrăznit să înfrunte boierimea, pentru spolierile ei”²⁰.

Așadar, Sf. Antim Ivireanul a fost începătorul unei tradiții retorice care nu privilegia speculativul, în detrimentul atenției datorate exigențelor realității imediate, concrete. „Mitropolitul nu și-a rostit predicile de undeva «din exterior», arzând cu focul verbului său variantele devieri de la normele prestabilite ale unor indivizi pe care îi contempla de pe o poziție ferită de implicări. Dimpotrivă. El s-a socotit întotdeauna solidar cu cei cărora le

¹⁸ Pr. D. BELU, „Predicile lui Antim Ivireanul...”, p. 195.

¹⁹ † ANTIM IVIREANUL, *Didabii*, p. 22.

²⁰ † ANTIM IVIREANUL, *Predici*, p. 54.

devenise conațional prin adopție [...] la fel de expus ca și ei urmărilor «învolburărilor lumii acesteia»²¹.

Putem sublinia o dimensiune fundamentală a predicii Sfântului Antim: realismul. Deși, în general, capitolele de morală creștină sunt precumpărător prezente, subiectele dogmatice sunt și ele tratate cu multă atenție și competență, precizia formulării fiind remarcabilă: „Din cele șapte taini ce ține sfânta și dumnezeiasca beserică a răsăritului iaste cea dintâi la rânduială și mai mare decât toate, sfântul botez. Și fără dânsa nu poate nimenea să intre întru împărăția ceriului”²².

În continuare se face acea omologie specifică învățăturii ortodoxe între Botez și Spovedanie, aducându-se alese și convingătoare dovezi scripturistice: „Iară eu îndrăznesc și zic cum că iaste taina pocăinții intocma cu sfântul botez, în cinste și în lucrare și socotesc că nu voiu greși de aceasta. Și cum că taina pocăinții au sfântul botez iaste întocma în cinste și în lucrare o putem adeveri cu multe dovede”²³.

Expunerea aceasta edificatoare asupra Tainei Botezului, repetabilă, în sens duhovnicesc, prin Taina Spovedaniei, îi oferă Sfântului Antim ocazia unei înfierări drastice a tuturor greșelilor, a păcatelor, care, de multe ori, invalidau dumnezeiasca Taină a Pocăinței. Este vorba de primirea acestei taine din numeroase și condamnabile motive, numai din evlavie curată nu: „Unii să ispoveduiesc de frica vreunor întâmplări, alții pentru un obiceiu, alții de rușine omenească, alții de frica stăpânilor, alții iară au câte doi duhovnici, unul la țară și altul la oraș; la cel de la țară, ca la un om prost, spune păcatele cele ce socotește el că sunt mai mari, iar la cel de la oraș spune păcatele cele ce socotește el că sunt mai mici, neguțătorind și meșteșugind taina ispovedaniei”²⁴.

Observăm cât de atent este oratorul ca nicio teoretizare să nu eșueze în generalități neangajante și nesemnificative pentru ascultători. Este limpede că Sfântul Antim vizează atitudini și mentalități greșite, proprii și credincioșilor de rând, dar și „cinstitelor obraze”, stigmatizând cu deosebire viclenia, dar și insațietatea acestora din urmă. „Cercăm să aflăm duhovnic om prost, pentru ca să se teamă de noi și să-i fie rușine de fețele noastre. Și când mergem să ne

²¹ D. H. MAZILU, *Proza oratorică în literatura română veche*, p. 193.

²² † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 74.

²³ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 75.

²⁴ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 78.

ispoveduim nu spunem duhovnicului că mâncăm carnea și munca fratelui nostru, creștinului, și-i bem săngele și sudoarea feței lui cu lăcomiile ce avem. Nu spunem că pre carele îl vedem că jăfuiește și pradă și căznește pre săraci îl lăudăm și-i zicem că iaste om înteleapt”²⁵.

Injustiția socială este denunțată cu sarcasm îndreptățit de către vrednicul ierarh care n-a căutat niciodată la „fața omului”, ci doar la „inima” lui.

Mustrarea mitropolitului nu se adresează însă numai mirenilor, ci ea vizează, confirmând luciditatea deosebită a conștiinței arhipăstorului, și pe clerici, chiar pe aceștia în mod special: „Și nu numai mirenii să cade să se ispoveduiască, oî mai vârtos și noi, cei besericești, adică: diaconii, preoții, călugării, arhiereii, căci noi încă suntem păcătos și greșit înaintea lui Dumnezeu, mai cu mult decât cei proști; și ce greșale facem, mai mult prin știință le facem și, de nu ne vom pocăi, vom să avem mai multă osândă decât cei ce greșesc prin neștiință”²⁶.

În predica Sfântului Antim se manifestă o altă latură importantă a personalității sale: capacitatea excepțională de penetrație psihologică, prin care sunt dezvăluite ascultătorilor perfidele stratageme ale trupului, care „poftește asupra duhului”, mai cu seamă în postul neținut din pietate autentică. „Mă rușinez a spune de posomorârea celor mâncăcioș, în ce chip să tânguiesc în zilele cele de post: cască adese, se culcă puțin și iară să scoală, dorm în silă și silesc să treacă zilele și să nu le priceapă. Să îngreuează asupra soarelui, căci zăbovește a înopta, numesc zilele postului mai mari decât celalte, să fac cum că au durere la stomah și amețeli de cap și stricăciune obiceiului lor, carele nu sunt semne ale postului, ci ale nesațiului”²⁷.

Observăm că predica Sfântului Antim are, spre deosebire de cazanii, „idei” cu deosebită îndemânare înfățișate unui auditor nefamiliarizat cu speculația teologică. Dar, mai ales, Sfântul Antim are darul întoarcerii bruște către ascultătorul din biserică cu o retorică încărcată de sevele vorbirii zilnice și pe temeiuri de bun simț, ducând la un soi de portrete morale. Iată cum descrie pe cel care înjură: „N-avem nici credință, nici nădajde, nici dragoste și suntem mai răi, să mă ertați, decât păgânii [...] că ce neam înjură ca noi de lege, de cruce, de cuminătură, de morți, de comândare, de luminare, de suflet, de mormânt, de colivă, de prescuri, de ispovedanie, de botez, de

²⁵ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, pp. 78-79.

²⁶ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 81.

²⁷ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 83.

cununie și de toate tainele sfintei biserici și ne ocărim și ne batjocorim însine legea. Cine din păgâni face aceasta sau cine-și măscărește legea ca noi?”²⁸.

Societatea acelei vremi, aşa cum ne-o prezintă Sfântul Antim în *Didahile* sale, apare dezolantă. Oriunde îți arunci privirile dai peste ură, zavistie, vrajbă. Sf. Antim Ivireanul se dezlânțuia în amvon, cu gesturi largi, de invocație sau amenințare („să știi bine că vă voi pedepsi bisericește”), cu verb tunător, mustrându-și amarnic nesupusa turmă²⁹. De aceea, retorica Sf. Antim Ivireanul este cathartică, terapeutică, psihagogică.

Dacă, pe parcursul predicii, Sfântul Antim a criticat cu vehemență amără năravurile, obiceiurile cele rele, nedreptățile ordinii feudale și ale opresiunii otomane, în încheiere, el atenuează toată tensiunea, neliniștea pe care le-a suscitat în scopul trezirii spirituale a păstorîților săi, prin invocarea Persoanelor Divine sau prin cuvinte rostite pe un ton mai scăzut: „Aşa, Stăpâne Hristoase, te rugăm noi, ticăloşii și nevrednicii robii tăi, carii ne-ai răscumpărat cu preascump sângele tău din mâinile vrăjmașului celui viclean să te milostivești pentru mulțimea îndurărilor tale, să luminezi ochii sufletelor noastre cei întunecați, cu lumina cunoștiinței tale și să aprinzi în inimile noastre cele împietrite văpaia dragostei tale”³⁰.

Sub aspect stilistic, predica Sfântului Antim dezvăluie – prin spontaneitatea exordiilor, trecerea firească de la planul material la cel alegoric, reintrările familiare în subiect, indignările, întristările, mustrările, interogațiile retorice curmate la timp, înainte de a deveni bombastice – un orator excelent, un stilist desăvârșit³¹.

În mod deosebit, trebuie remarcat caracterul concret, viu, colorat, popular al stilului *Didahiilor*, Sfântul Antim având un rafinat simț al limbii și un talent literar superior. De subliniat arta cu care știe să folosească în mod cu totul deosebit comparația, sporind sugestivitatea ideii pe care vrea să o comunice: „căci viața cea postitoare iaste asemănare vieții cei nestriicate, ce va să fie”³². O altă comparație, consacrată deja în tradiția noastră

²⁸ George CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1982, p. 12.

²⁹ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 231.

³⁰ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 69.

³¹ G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, p. 12; Cf. Mario RUFFINI, „Tehnică și stil în «Cazania la Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu», de Antim Ivireanul”, în: *Mitropolia Banatului*, XIX (1969), 1-3, p. 43.

³² † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 84.

literar-retorică, este cea referitoare la comportamentul pilduitor al ariciului: „Și când ieșim de la biserică, să nu ieșim deșerți, ci să facem cum face ariciul, că după ce merge la vie, întâi se satură el de struguri, și apoi scutură viața de cad broboanele jos și să tăvălește pre jos de se încig în ghimpii lui și duce și fiilor”³³.

Actualitatea predicilor Sfântului Antim Ivireanul

Predicile Sfântului Antim pot fi consultate și astăzi, constituind o importantă bibliografie pentru preotul predicator. Chiar și în privința aspectelor mai întunecate ale vieții credincioșilor cărora ierarhul trebuia să le acorde cuvenita atenție, predicile alcătuite de acest talentat mânuitor al cuvântului românesc pot servi ca mijloc de îmbogățire a experienței predicatoriale și pastorale a preotului ortodox. Cu atât mai mult va beneficia acesta de latura luminoasă, senină, optimistă a învățăturii creștine ortodoxe exprimate în *Didahiile Sfântului Antim*.

Didahiile dău preotului de astăzi o înaltă lecție de exegeză, chemându-l să valorifice învățatura Mântuitorului. Totodată, aceste predici, în termeni ce ne amintesc de celebra *Carte a regulei pastorale* a Sf. Grigorie Dialogul, atrag atenția oricărui slujitor al Cuvântului că izbânda vestirii Evangheliei nu stă în respectarea tehnicii retorice, ci mai ales în susținerea cuvântului propovăduit cu exemplul vieții personale.

De asemenea, să nu uităm că prin *Didahiile* sale, Sf. Antim Ivireanul n-a urmărit satisfacerea vreunui interes teoretic al credincioșilor săi, ci doar îndreptarea și menținerea lor pe calea cea dreaptă. El se frământă, sfătuiește, se indignează, imploră, poruncește, amenință, folosind toată panoplia mijloacelor pastorale și omiletice pentru a înfrânge inerția morală, duhovniciească a păstoritilor săi. De aceea, se poate încă medita la felul în care „întâiul mare orator al literaturii române” înțelegea și formula responsabilitatea misiunii preoțești: „Căci în seama mea v-au dat Stăpânul Hristos să vă pasc sufletește, ca pe niște oi cuvântătoare și de gâtul mieu spânzură sufletele voastre și de la mine va să ceară pre toți, iar nu de la alții, până când vă voi fi păstoriu”³⁴.

³³ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, p. 61.

³⁴ † ANTIM IVIREANUL, *Didahii*, pp. 27-28.

**Summary: The Holy Hierarch and Martyr Antim of Iberia – founder of sermon
in the Romanian Orthodox Church**

The present article ranges among the other approaches dedicated to The Commemorative year of the Holy Hierarch and Martyr Antim of Iberia and of the Church printing houses, and also to Saint Antim's works. As a matter of fact, Saint Antim of Iberia can be looked upon as a founder of the Romanian language, in general, and of the Church language in particular, decisively contributing to the use of the Romanian language in Church. Saint Antim realized that the foundation of an identity consciousness and the emancipation of a people could not be carried out but through the agency of faith and culture, and it is on these two pillars that he tried to build up his whole work. He was aware of the importance of the people's listening to the holy services celebrated in the Romanian language, in order that they may understand all that the priest did officiate. For a long time, the faithful had been already hearing in the church books like the Apostle, the Gospel and the collection of Homilies being read in their own language. And now, on the initiative of Saint Antim, the printing works of most liturgical books in the Romanian language actually started. His desserts are more so great that, though he was not a native speaker of Romanian, he acquired and mastered it to the utmost extend, giving it the most accurate form for putting into works the religious and moral teachings.